

Statsminister

Odvar Nordli

S P E R R E F R I S T

Torsdag 7. oktober 1976 kl. 2000.

STATSMINISTER ODVAR NORDLIS FOREDRAG I OSLO HANDELSSTANDS
FORENING 7. OKTOBER 1976.

FORHOLDET NÆRINGSLIV - MYNDIGHETER

Den norske økonomien er en blandingsøkonomi. Med dette mener vi gjerne at vi finner flere driftsformer, i første rekke privat næringsdrift, men også kooperativ næringsdrift og offentlige bedrifter. Det kan for ordens skyld være nyttig å slå fast at den norske økonomien i hovedsak er basert på private bedrifter med innbyrdes

- 2 -

konkurransen.

Produksjon og omsetning i Norge bestemmes i hovedsak av forbrukernes frie valg. Dertil kommer den åpne internasjonale økonomi, med en betydelig utfordring og mulighet for norske bedrifter til å konkurrere med utenlandske.

Denne strukturen i næringslivet innebærer at hovedansvaret for hva vi produserer og omsetter i Norge ligger hos de private bedriftene, deres ledere og deres ansatte. Når norsk næringsliv gjør det godt ved å lansere gode konkurransedyktige produkter som markedsføres effektivt i et internasjonalt konkurransemiljø, skal æren for dette også falle på næringslivet selv. Det hører med i denne nokså selvfølgelige refleksjon at der hvor norske bedrifter mislykkes, ligger ansvaret for dette også oftest

hos bedriftene.

Eiendomsstrukturen i næringslivet må tilfredsstillende en rekke - delvis motstridende - krav. Det gjelder bl.a. hensynet til lønnsom, effektiv drift, behovet for samfunns-^{forsvarlig}messig innflytelse, utnyttning av naturressurser, stabilitet i produksjon og sysselsetting. Videre er eiendomsstrukturen formet av samfunnssystem og tradisjon, geografiske forhold og andre faktorer.

Alt i alt har Regjeringen og Arbeiderpartiet ikke planer om noen vidtrekkende endringer i ^{den formelle} eiendomsstrukturen i norsk næringsliv. Offentlig drift er etablert på felter hvor det er et viktig samfunnsmessig behov for det. På de aller fleste andre felter hvor det er behov for samfunnsmessige inngrep, kan demokratiske samarbeidsformer og reguleringer ofte være like formålstjenlige som offentlig eiendomsrett.

På bakgrunn av alle generelle og spesielle forhold i Norge, tror jeg at vi har en fordeling av offentlig og privat drift som er vel balansert og godt tilpasset ulike hensyn og krav.

Ut gjennom det tjuende århundre har vi hatt en klar tendens til at de politiske organer har funnet behov for i stadig større grad å regulere forholdet mellom næringslivet og samfunnet.

Grunnene til dette har vært flere, og det er på en rekke atskilte områder vi finner dette forholdet.

Som det første område vil jeg peke på at allerede fra begynnelsen av århundret har de politiske myndigheter følt behovet for å regulere bruken av våre viktigste

naturressurser. Dette gjelder i første rekke vannkraft, malmer, mineraler, skog og jord.

For det andre har vi hensynet til distriktpolitikken, eller la oss kalle det bosettingspolitikken, som er blitt stadig viktigere gjennom de siste 25 år.

Et tredje område er de tilfeller hvor de politiske myndigheter har funnet det nødvendig å beskytte den svake part mot den sterke. Eksempler på dette i næringspolitisk sammenheng er arbeidsmiljøspørsmål, forbrukerpolitikk, produktkontroll m.v.

Som et fjerde område vil jeg peke på alle de felter hvor næringslivet selv har eliminert den frie konkurranse, og hvor det er blitt behov for å kontrollere de kartell-dannelser som derved er oppstått.

For det femte: I de siste ti år er løsningen av forurensningsproblemet kommet i forgrunnen også i Norge.

For det sjette: Den generelle økonomiske politikk, særlig finans- og kredittpolitikken, skal ^{også} påvirke aktivitetsnivået, prisutvikling, investeringer og utenriksøkonomi. Flere sider av den generelle økonomiske politikk er en viktig faktor i forholdet mellom myndighetene og næringslivet.

Som det syvende og nest siste område vil jeg nevne samarbeid mellom næringslivet og myndighetene om å gjennomføre utbyggingsoppgaver. Dette er blant de viktigste områder.

Som et siste område i det mangeartede forholdet mellom staten og næringslivet vil jeg nevne demokratiseringsprosessen i bedriftene.

Myndighetenes holdning til næringslivet innenfor alle disse områdene bestemmes først og fremst av de overordnede politiske mål som Regjeringen legger opp sitt arbeid etter. De viktigste mål som det er naturlig å trekke fram i denne sammenheng er:

- høy og stabil sysselsetting,
- en betydelig omfordeling av inntekter til fordel for bestemte næringsgrupper, sosialgrupper og distrikter som ligger etter i den alminnelige økonomiske utvikling,
- forsvarlig bruk av og vern om natur og
- opprettholdelse av forholdsvis spredt bosetting.

I det politiske liv er det i Norge ikke lenger uenighet om disse grunnleggende mål for samfunnsutviklingen. Det er ikke noe ansvarlig politisk parti som nå lenger åpent tar avstand fra den fulle sysselsettingspolitikk, fra hovedprinsippene i våre mange sosiale omfordelingsordninger, eller fra prinsippene i distriktspolitikken.

Men når vi kommer ned til de enkelte virkemidler, finner vi en noe mer nyansert oppfatning.

Jeg vil gjerne knytte noen merknader til noen av de åtte områdene jeg skisserte, og hvor forholdene mellom myndighetene og næringslivet er av betydning.

- (1) Jeg antar at det er alminnelig tilslutning til prinsippet om at utnyttningen av våre naturressurser må

være gjenstand for en regulerende lovgivning. Uenighet på dette området kommer til syne når det gjelder detaljerte gjennomføringsspørsmål og håndteringen av enkelt-saker.

(2) Distriktsutbyggingspolitikken er en viktig del av vår næringspolitikk.

Kjernen i distriktsutbyggingspolitikken er hensynet til menneskene i bygdesamfunnene. Fraflytting fra bygdene må ikke bli så sterk at den ødelegger mulighetene for å beholde viktige trekk av vårt bosettingsmønster. Dette betyr ikke det samme som at dagens bosettingsmønster i detalj skal konserveres for all ettertid. Gjennom all historisk tid, særlig

de tider hvor det er utvikling og dynamikk, har bosettingen i vårt land skiftet til nye forhold. Det må den også gjøre nå. Men vi kan legge inn politiske virkemidler på en slik måte at vi bremser omfanget av den flytting som vi ut fra en nasjonal vurdering ønsker å bremse. Vi kan bruke de muligheter som vi har til å skape faste arbeidsplasser i distriktene.

Men selv om vi har fått et gjennombrudd for distriktsutbyggingen i Norge, er vi ennå ikke kommet langt nok i retning av å få en rimelig balanse i det alminnelige utbyggings- og velstandsnivå mellom ulike deler av landet. Den nye loven om etableringskontroll for visse økonomiske virksomheter må ses i denne sammenhengen. Vi har allerede

i noen år hatt en midlertidig lov for å regulere de store etableringer innen petroleumsvirksomheten. Men behovet for å få en forsterket distriktseffekt også av utbyggingstiltak i andre næringer er så stort at det har vært nødvendig med den nye loven for å få større effekt av vår distriktsutbyggingspolitikk. De gjennomgående gode resultater fra bedrifter som har etablert seg eller opprettet filialer eller tilsvarende ordninger, gjør at vi føler oss trygge på at det ennå er muligheter for en større etablering i distriktene enn det vi hittil har sett.

Diskusjonen omkring denne loven som tidligere i år ble vedtatt i Stortinget, fant sted i en mye mer dempet atmosfære enn de store næringspolitiske debatter i 1950-årene. Jeg vil helst tro at dette skyldes den økte forståelse i næringslivet og i de politiske partier, som ofte

føler seg som talsmenn for næringslivet, for at det ikke er myndighetenes tanke å kvele næringslivet.

Det er kanskje på sin plass å peke på at etableringskontroll i visse områder av landet ikke er ensbetydende med etableringsforbud.

I enhver sammenlikning med andre industriland har Norge lyktes godt med den næringspolitikk som har vært ført. Jeg føler meg også trygg for at den nye loven blir praktisert med innsikt og smidighet, slik at den fremmer en sunn ekspansjon i næringslivet.

- (3) Bedriftene i næringslivet trer i mange sammenheng fram som den sterke part, både overfor de ansatte, og overfor den enkelte forbruker.

I forholdet mellom bedriftene og de ansatte er de fleste slike spørsmål i Norge løst gjennom forhandlinger mellom partene i arbeidslivet. Men på en del felter

har det vært nødvendig gjennom lovgivning å sikre en ønsket utvikling.

Det gjelder i første rekke det som vi tidligere kalte arbeiderverntiltak, men som vi nå inkluderer i et videre begrep, arbeidsmiljø.

Når det gjelder kravene til et arbeidsmiljø som såvidt mulig er fritt for fare, sykdomsrisiko og ulykkesrisiko, og som gir de ansatte gode muligheter til en personlig utfoldelse i arbeidet, er standarden stadig blitt høyere.

De økte krav om bedre arbeidsmiljø kan vi oppfatte som en del av den større utvikling i retning av bedre standard for arbeidstakerne, eller fra bedriftens side: høyere arbeidskostnader.

Innen mange bransjer må det regnes med en betydelig innsats for å nå fram til et arbeidsmiljø som er menneskelig og sosialt akseptabelt. Den nye arbeidsmiljøloven vil bety et viktig skritt framover. Det er særlig i industrien disse spørsmål er aktuelle.

Med det store og stadig skiftende vareutvalg, og med sterke reklametiltak står den enkelte forbruker ofte rådløs og maktesløs. Moderne kjemi og teknikk gjør det enda vanskeligere for forbrukeren å orientere seg i vareflommen.

Derfor er offentlig forbrukerveiledning, produktkontroll m.v. blitt nødvendig. Hovedformålet med disse tiltak er å beskytte forbrukeren mot produkter som er

skadelige, eller dårlige.

Jeg har et visst inntrykk av at næringslivet selv ser at det er i deres interesse å følge opp dette arbeidet. Jeg håper dette inntrykk er riktig og at næringslivet bruker disse tiltakene som en impuls til selv å sanere blant produkter med lav bruksverdi, til å fremme mer opplysende reklame m.v.

Men la meg også ta en liten reservasjon overfor hvor ærgjerrige vi bør være i vår forbrukerpolitikk. Selv om forbrukerpolitikk er nødvendig og viktig, må vi ikke gå så langt at vi innskrenker forbrukernes reelle valgmuligheter, eller prøve å verne dem mot å begå enhver dumhet på innkjøpsrunden. Vi må godta at det alltid vil være, og bør være, produkter av ulik kvalitet, og at smak og behag

er forskjellig. Vi må godta at folk ikke bare viser rasjonell atferd ved sine innkjøp.

- (4) Forholdene i næringslivet byr på mange paradokser. Ett av dem er at det private næringsliv hvis hovedbud skulle være en fri konkurranse bedriftene imellom, ofte har en tendens til å ville unngå konkurransen og istedenfor søke et samarbeid konkurrentene imellom. De konkurranse-regulerende avtaler innen næringslivet er meget omfattende. De berører priser, avanser, forretningsvilkår, deling av markeder bedriftene imellom osv.

Jeg har ingen vansker med å godta at samarbeid mellom bedriftene i mange tilfelle kan være like formålstjenlig som konkurranse mellom dem, men samtidig er det

åpenbart et behov for en overordnet myndighet å føre et tilsyn med virkningene av de konkurransereguleringer næringslivet selv setter i verk. Innen denne del av næringspolitikken er det såvidt jeg forstår for tiden ingen store stridsspørsmål.

- (5) Vi har i Norge som i andre land etablert det prinsipp at forurenseren skal betale for de rensende tiltak som er nødvendige. Dette medfører nødvendigvis en økt belastning på mange bedrifter i næringslivet. Regjeringen har satt i verk en del tiltak for å redusere belastningen. Men vi må akseptere dette som en nødvendig oppgave, som vi ikke kan resonnerer oss eller subsidiere oss unna.

- (6) Når det gjelder skattepolitikken og andre sider ved den økonomiske politikk som berører forholdet mellom næringsliv og myndigheter, vil jeg ta utgangspunkt i en henvendelse Regjeringen nylig har fått fra Norges Industriforbund. I sitt brev tar Industriforbundet utgangspunkt i at man kan betrakte industribedriftene som et virkemiddel eller verktøy som kan nyttes for å oppnå en rekke ønskede mål i samfunnet, så som inntekt, stabilitet, sysselsetting og annet. Det pekes på at de verdier industrien skaper tilfaller direkte og indirekte hele samfunnet. Industripolitikken og den økonomiske politikk i sin alminnelighet må derfor utformes slik at industribedriftene gis en rimelig mulighet til å skape

de goder en venter av dem. Jeg er enig i de hovedtanker som Industriforbundet her har uttrykt.

Industriforbundet peker på at arbeidskostnadene i norsk industri er gått forbi alle andre land unntagen Sverige, videre pekes det på at kostnads- og prisutviklingen har ført til en synkende egenkapitalandel og redusert finansieringsevne. Industriinvesteringene hevdes å være lavere enn i andre land.

Industriforbundet antyder en rekke tiltak for å få en gunstigere utvikling på disse områdene, både ved lavere skatter, bedre muligheter til å øke egenkapitalen, og også bedre lånetilgang.

Det er fra Regjeringens side flere ganger understreket den vitale rolle industrien fortsatt må spille i norsk

økonomi. Ved inngangen til en mer utpreget oljeøkonomi i Norge står konkurranseutsatte næringer som industrien overfor problemer på grunn av stigende arbeidskostnader i Norge i forhold til andre land. Sammen med dette problem ligger også de muligheter og utfordringer som oljevirkosomheten og landets bedre finansielle stilling byr på. Vi må søke å konsolidere utsatte arbeidsplasser særlig i distriktene, ved å stille det best mulige kapitalutstyr til rådighet for hver ansatt. Ekspansjonen i norsk industri vil måtte konsentrere seg om produksjonsformer hvor arbeidskostnader betyr forholdsvis lite, og om produksjonsformer hvor det dreier seg om prosesser eller produkter hvor det ligger en bestemt teknisk innsikt, eller en bestemt sakkyndighet bak. Det er i utviklingen av slik talentindustri at vår

industrielle ekspansjonsretning først og fremst finns.

Vi har heldigvis tallrike eksempler på at norsk næringsliv har lykket i dette. For å holde industrisysselsettingen oppe må vi fortsatt gjøre framstøt i slike virksomheter.

Regjeringen vil gjerne drøfte videre med Industriforbundet hvordan industripolitikken kan legges opp under den nye kostnadsstruktur vi etter hvert kommer inn i, og med de finansieringsmuligheter vi etter hvert vil få. Slike drøftinger må foregå ut fra en felles forståelse av at industrien er et virkemiddel eller verktøy som kan nyttes for å oppnå ønskede mål for inntekt, stabilitet, sysselsetting m.v. i vår økonomi.

Det er også viktig at Industriforbundet i en slik

sammenheng godtar myndighetenes syn med vekt på overordnede økonomisk-politiske mål, som sosial trygghet, en fortsatt utjamningspolitikk, videre utvikling av den demokratiseringsprosess i arbeidslivet som vi er slått inn på og forsvarlig og framtidsrettet ressursbruk.

Tar vi utgangspunkt i slike mål vil vi kunne komme fram til løsninger for industriens framtidige finansierings- og investeringsoppgaver, som er akseptable for alle parter. Men jeg vil gjerne advare mot en overdrevet tro på plutselige vidunderløsninger. Eventuelle reformer og omlegginger av beskatnings- eller finansieringsformer må skje gradvis over flere år.

Regjeringen har nå under forberedelse det økonomiske langtidsprogram for årene 1978-81. Drøftinger med nærings-

folk om industripolitikken i årene framover vil være nyttige i sammenheng med dette programarbeide.

En langsiktig industripolitikk kan ikke forhindre at man som ledd i en konjunkturpolitikk må treffe egnede tiltak.

I det økonomiske tilbakeslag som vi nå har bak oss har både kreditpolitikken og finanspolitikken vært ekspansiv. Vi har på den måten lykket å holde sysselsetting, aktivitet og etterspørsel oppe. Dette har vært til en betydelig fordel for hele det norske næringsliv. Men vi må nå snu om, og innrette kreditt- og finanspolitikken til å bremse på de presstendenser som nå påvirker stabiliteten i vår økonomi.

Dette er bakgrunnen for den mer restriktive linje som det er lagt opp til i finans- og kreditpolitikken for 1977. Som et første signal ble Norges Banks diskonto hevet med 1 %. Dertil kommer en mer restriktiv linje både over statsbankenes innvilgningsbudsjetter og overfor de private kredittinstitusjonene.

Det er også kommet et viktig nytt element inn i det samlede skatte- og avgiftsbildet. Folketrygdens inntekter kan ikke lenger dekke dens ytelser hvis den ikke skaffes økte premieinntekter. For å få en grunnleggende drøfting av folketrygdens ytelser og inntekter i årene framover, vil Regjeringen nå sette ned et utvalg som skal vurdere disse spørsmålene. Dette vil være et utvalg med fram-tredende representanter for de politiske partiene, de

tryggedes organisasjoner, hovedorganisasjonen i arbeidslivet og offentlige myndigheter.

Men for å unngå den situasjonen som intet ansvarlig politisk parti kan ønske at vi kommer i, nemlig et stort løpende underskudd i folketrygdens regnskap, har Regjeringen foreslått å øke arbeidsgiveravgiften med 1,2 prosent med virkning fra 1. mai 1977.

Arbeidsgiveravgiften økte fra folketrygden ble etablert og fram til 1973, da den nådde 16,7 %. Den ble holdt på dette nivå fram til 1975. Da fikk vi lavere satser i distriktene, og en mindre øking til 17 % i de sentrale deler av landet for å kompensere denne reduksjonen.

Som en del av det kombinerte inntektsoppgjør for perioden 1.5.1976 - 1.5.1977 er satsene i alle distrikter

redusert med 1,2 %. Arets budsjettforslag innebærer at satsen i de sentrale distrikter/går tilbake til det nivå den hadde i tiden 1973-1976.
fra 1.5.1977

I de distriktene hvor avgiftssatsen er lavere, som et ledd i den alminnelige distriktspolitikk, vil det ikke bli foreslått noen øking.

Formålet med den tilstramning i finanspolitikken som ligger i statsbudsjettforslaget er både rettet mot prisutviklingen som fortsatt er urovekkende høy, og mot driftsunderskuddet i utenriksøkonomien som i 1976 vil nå et betenkelig høyt nivå. Utsiktene er gode for at underskuddet skal bringes nedover i 1977, både som et resultat av den alminnelige utvikling i import og eksport, men også som et resultat av en mer restriktiv linje i den økonomiske

politikken, som det er lagt opp til.

Jeg har hittil for det meste berørt de forhold mellom næringslivet og myndighetene hvor myndighetene ut fra overordnede politiske vurderinger må regulere eller begrense aktiviteter i næringslivet.

Myndighetene må ofte ta hensyn til andre og flere faktorer enn den enkelte bedriftsleder behøver ta. Myndighetene må eksempelvis også ta hensyn til distriktsutbygging, inntektsoverføringer, handelspolitiske avtaler og oppgavene innen den offentlige forvaltning. Både

- direkte og indirekte er dette av betydning også for næringslivet.

Jeg tror det er viktig at vi hver på vår side har forståelsen for at ulikhet i synspunkter ofte skyldes at myndighetene også må ta hensyn til de overordnede interesser som ikke kommer inn i vurderingen i den enkelte bedrift.

- (7) Men forholdet mellom bedrifter og myndigheter er heldigvis også preget av andre ting enn der hvor bedriftenes virksomhet skal reguleres. I den alminnelige utbygging og utvikling av næringslivet står vi oftere og oftere overfor situasjoner hvor prosjekter bare kan realiseres i et samarbeid mellom myndigheter og bedrifter. Dette skyldes ofte

at moderne prosjekter er store, og krever en direkte medvirkning fra lokale eller sentrale myndigheter. Dels er det en økende oppfatning i næringslivet av behovet for et godt samspill og godt samarbeid med myndighetene. Videre er det ofte sammenfallende interesser i retning av å få nye trygge arbeidsplasser i distriktene, og hvor en innsats i fellesskap gjør det lettere å nå slike mål. Myndighetene gjør bruk av mange viktige virkemidler for å fremme slike saker.

Gjennom Distriktenes utbyggingsfond, de ulike utviklingsfond for industri, og flere av statsbankene kanaliseres årlig milliardbeløp til utbygging av private bedrifter. Sammen med de rene finansieringsordninger finns en rekke tiltak som fremmer opplæringsvirksomhet, medvirkning til å løse problemer med grunnlagsinvesteringer,

utviklings- og forskningsarbeider m.v.

Hertil kommer den betydelige mobilisering av offentlig innsats som vi nylig har sett eksempler på når det gjelder å føre norsk nærings- og arbeidsliv mest mulig usåret gjennom et internasjonalt økonomisk tilbakeslag. Det virker noe skuffende når en av de ledende tillitsmenn i norske næringsorganisasjoner karakteriserer denne virksomheten med at norsk industri "ikke kan utvikles og heller ikke har muligheter til verken å oppfylle politiske eller personlige målsetninger ved å gå på krykker med subsidier og tilskudd."

- (8) Et siste punkt jeg vil berøre gjelder demokratiseringen i arbeidslivet. Etter at vårt politiske demokrati formelt sett var utbygd i 1911, da kvinner fikk alminnelig

stemmerett, har det reelle innhold i vårt demokrati blitt bygd videre ut i den tid som siden er gått.

Demokrati på arbeidsplassen er et av våre nyere politiske begrep. Det er allerede blitt etablert på en del viktige felter, i første rekke ved de ansattes forhandlingsrett om egne lønns- og arbeidsbetingelser. I de senere år har vi gjennom lovgivningen også innført en viss medvirkning fra de ansatte i private bedrifters styringsorganer. Dette gjelder særlig bedriftsforsamlingen og det gjelder medvirkning i styret.

Den alminnelige erfaring etter de få år denne ordning har vært i kraft er god, etter de inntrykk jeg har både fra bedriftsledelse og fra ansatte. Men demokrati

på arbeidsplassen har mange andre former. En av dem er de selvstyrte grupper, hvor man gir de ansatte mer ansvar og innflytelse over deler av produksjonsprosesser og arbeidsoppgaver.

Formålet med dette og andre liknende tiltak ser jeg som dobbelt, både å gi de ansatte en reell følelse av å være med å styre over sin egen arbeidsplass, dernest sett fra bedriftens side å utløse de menneskelige ressurser som man ikke hittil har utnyttet fullt ut.

De nye tiltak for medvirkning av de ansatte i bedriftens ledelse har allerede skapt nye holdninger og nye følelser av fellesskap i arbeids- og næringslivet. Jeg har en følelse av at vi kanskje bare står i en innledende fase av utviklingen av denne form for demokrati. Jeg ville

anta at vi i årene framover vil få se nye, kanskje hittil ukjente, former for de ansattes medvirkning i bedrifters ledelse. Det er mulig vi vil få se organisasjons- og administrasjonsformer med en langt sterkere aktivisering av de ansatte, på en slik måte at det gir den enkelte jobb et mer reelt og meningsfylt innhold utover å skaffe inntekt til å holde livet oppe. Samtidig er jeg overbevist om at bedriftens økonomiske funksjon vil kunne styrkes ved å utnytte de muligheter som her foreligger.

Vi har i enkelte næringer sett eksempler på at samspillet mellom bedriftsledelse, ansatte og myndighetene kan gi nye impulser for å trygge utsatte arbeidsplasser. I framtida må dette utvikles videre.

Den praktiske og detaljerte gjennomføring av de forskjellige demokratiseringstiltak vil måtte skje på den enkelte arbeidsplass, eller i den enkelte næring, og vil være avhengig av et direkte samarbeid mellom ledelsen og de ansatte. Men det vil være et ansvar for myndighetene å gå foran og stake opp de alminnelige retningslinjer for dette samarbeid. Her ligger en betydelig oppgave i framtiden når det gjelder forholdet mellom myndigheter og næringsliv.